

ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ

Пахлеванде Альборз

У статті досліджено семантичний, філософський та правовий підходи до визначення поняття кримінально-процесуальних строків, а також визначено їх функціональне призначення. Наголошується на тому, що саме в українській мові, на відміну від російської, для позначення моменту часу і тривалості є два поняття – «термін» і «строк», але тільки в Цивільному кодексі України 2003 р. їх використано у точному значенні. Із використанням зазначених підходів запропоновано зміни у ч. 1 і 2 ст. 113 та у ч. 1 ст. 115 КПК України.

Ключові слова: строк, термін, принцип, кримінальне провадження, досудове розслідування.

В статье исследованы семантический, философский и правовой подходы к определению понятия уголовно-процессуальных сроков, а также определено их функциональное назначение. Особенно подчеркивается, что именно в украинском языке, в отличие от русского, для обозначения момента времени и продолжительности существуют два понятия – «термин» и «срок», но только в Гражданском кодексе Украины 2003 их используют в правильном значении. С использованием указанных подходов предложены изменения в ч. 1 и 2 ст. 113 и в ч. 1 ст. 115 УПК Украины.

Ключевые слова: срок, момент, принцип, уголовное производство, досудебное расследование.

The article investigates the semantic, philosophical and legal approaches to the definition of the concept of criminal procedural terms, as well as their functional purpose is defined. It is particularly emphasized that it is in the Ukrainian language, in contrast to the Russian language, there are two terms for the time and duration of the term "termin" and "term", but only in the Civil Code of Ukraine 2003 they are used in the strict sense. With the use of these approaches, changes are proposed in ch. 1 and 2 page 113 and in the part 1 of Art. 115 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine.

Key words: term, point, principle, criminal procedure, pre-trial investigation.

Постановка проблеми. У ході соціального та наукового розвитку чинник часу набуває все більшого значення в різних галузях пізнання й у суспільному житті. Це не може не викликати постійно зростаючого інтересу до дослідження самого часу в різних аспектах, у тому числі юридичному. Увага, яка приділяється категорії часу, являє собою одну з характерних особливостей сучасної системи наукових знань [1, с. 11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз спеціальної літератури підтверджує постійний науковий інтерес вчених у галузі кримінального процесу до дослідження таких актуальних аспектів, як визначення поняття, функціонального призначення та здійснення класифікації процесуальних строків. Вказаних питань у своїх роботах у різний час торкалися С. Бутенко, Л. Васильєв, А. Гель, А. Гуляев С. Заїка, Г. Коваленко, Е. Коваленко, С. Колос, В. Маляренко, І. Маслов, Г. Мацьків, О. Михайленко, І. Сопронюк, М. Токарева, А. Туманянц, С. Фомін, К. Хатмулліна, Р. Якупов та інші вчені [1-4].

Постановка завдання. Завданням статті є визначення поняття та функціонального призначення кримінально-процесуальних строків у досудовому розслідуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У тлумачному словнику української мови зазначається, що строк – це встановлений, визначений для кого-, чого-небудь відрізок часу; відрізок часу взагалі; встановлений, призначений час, момент [5, с. 340-341]. Дещо аналогічною є категорія «строк», яка семантично трактується у російській мові як відрізок, проміжок часу, як правило, встановлений, призначений для будь-чого; момент виконання чи настання чогось [6, с. 241]; тривалість часу та сама межа часу [7, с. 304-305]; визначена тривалість часу, момент настання чи виконання будь-чого [8, с. 699].

У вітчизняній філософській науці сталою є точка зору про те, що строки, в тому числі у кримінальному процесі, – це не тільки проміжок часу, а час взагалі, який має два прояви – тривалість і мить, що має свій вираз у часових одиницях виміру (секунда, година, доба, місяць, рік, сторіччя) і часових відносинах, які визначаються словами «пізніше», «раніше» [9, с. 16]. Мить позбавлена тривалості. Тривалість – час існування та збереження об'єкта або його елементів. Таким чином, у кримінальному судочинстві фахівці констатують наявність строків-періодів і строків-моментів [4, с. 15-16].

Дослідження аспекту функціонального призначення процесуальних строків обумовлюють необхідність констатувати той факт, що окремі процесуалісти одночасно визнають їх процесуальними гарантіями. Зокрема, Л.А. Маріупольський підкреслював, що наявність процесуального обмеження в часі, в рамках якого повинні бути закінчено досудове слідство, є однією із правових гарантій, наданих обвинуваченому, що захищає від незаконного та необґрунтованого обмеження його громадянських прав через тяганину та неповоротність органів розслідування [10, с. 10].

Розвиваючи це положення, Є.Г. Коваленко запропонував розглядати кримінально-процесуальні строки як різновид процесуальних гарантій, що полягають в обмеженні часу для виконання тих чи інших процесуальних дій. На цьому підґрунті автором запропоновано таке визначення процесуальних строків в кримінальному процесі. Процесуальні строки – це різновид правових засобів, спрямованих на забезпечення правильного здійснення в кожній кримінальній справі завдань судочинства, тобто різновид процесуальних гарантій. Цей висновок має принципове значення для правильного розуміння і застосування кожної норми закону, яка містить вимогу про додержання визначеного строку [11, с. 188].

У юридичній літературі запропоновано і розуміння процесуальних строків як передбачених законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжків часу, в межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні

дії, з настанням чи перебігом якого виникають, змінюються чи припиняються процесуальні правовідносини, а у визначених в законі випадках і настає юридична відповідальність фізичних чи юридичних осіб [12, с. 44].

Безумовно, віддаючи належне семантичному підходу до визначення поняття процесуальних строків, а також цінності функціонального підходу до вирішення цього теоретико-прикладного питання, одночасно вважаємо за доцільне основні темпоральні категорії кримінального провадження визначати, передусім відштовхуючись від право-часових дефініцій, розроблених теорією права.

Тому необхідно ще раз наголосити на тій обставині, що у дослідженнях, присвячених темпоральній проблематиці [13], вченими було констатовано два способи обчислення часу, які засновані на його метричних властивостях: по-перше, хронологічний, основними одиницями якого є момент часу, термін, дата; по-друге, хронометричний, який полягає у вимірюванні часових відрізків – строків. Таким чином, час у хронологічному вимірі постає як певна послідовність явищ, фактів; а в хронометричному – як певна тривалість. Та особливого, дуже вагомого значення ці способи набувають у сфері правового регулювання під час розгляду такої категорії, як «строки».

Отже, основними дефініціями хронологічного підходу (календарного часу) є «датування», «одночасність» і «послідовність», які дозволяють точно встановити місце юридичного факту на шкалі часу, визначити темпоральне співвідношення між декількома юридичними фактами через поняття «раніше», «пізніше», «одночасно», і, нарешті, встановити їх часову послідовність. Своєю чергою хронометричний підхід у сфері правового регулювання має прояв у вченні про строки, яке є однією з найважливіших точок дотику хронометрії із хронологією, оскільки строк обмежується початковим і кінцевим термінами.

У цьому зв'язку І.Г. Оборотов дуже слушно зазначив, що в українській мові, на відміну від російської, для позначення моменту часу і тривалості існують два поняття – це, відповідно, «термін» і «строк», але тільки в Цивільному кодексі України 2003 р. (далі – ЦК) їх використано у точному значенні, у багатьох же інших нормативно-правових актах такої однозначності немає, і зазначені поняття вживаються як синоніми [14].

Так, Цивільний кодекс України (далі – ЦК) у ч. 1 ст. 251 строком називає певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення, а терміном – певний момент у часі, із настанням якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення. Відповідно до ст. 252 ЦК України строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами, а термін – календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати [15]. В зв'язку з цим необхідно приєднатися до пропозицій щодо доцільності приведення законодавчої термінології до єдиного стандарту і використання понять «строк» і «термін» у розумінні положень ЦК України [14, с. 11].

На жаль, необхідно констатувати, що вітчизняним законодавцем під час готування та прийняття чинного КПК [16] не було враховано зазначених нормотворчих здобутків, продемонстрованих у ЦК, у підходах щодо застосування понять «строк» і «термін». Так, у ч. 1 ст. 113 КПК України процесуальні строки визначені як вста-

новлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом *проміжки часу*, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. У ч. 2 вказаної статті зазначається, що будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невинуватої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням цього Кодексу.

Очевидним є застосування некоректних термінів «проміжки часу» у ч. 1 та «строку» у ч. 2 ст. 113 КПК України.

Висновки. Таким чином, доходимо висновку, що вірною буде така редакція ст. 113 КПК України:

1. Процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом **періоди у часі**, в межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії.

2. Будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невинуватої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного **терміну**, визначеного відповідним положенням цього Кодексу.

3. Граничним **терміном** є певний момент у часі, із настанням якого учасники кримінального провадження не мають права приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії.

Також не слугує уніфікованому підходу щодо розуміння категорій «строки» і «терміни» відповідно до ст. ст. 251 і 252 ЦК України зазначеного, зафіксовані у ч. 1 ст. 115 КПК України «Обчислення процесуальних строків». Так, якщо у зазначеній статті цілком слушно і з урахуванням специфіки кримінального процесу визначено, що «строки, встановлені цим Кодексом, обчислюються годинами, днями і місяцями», то із положенням про те, що «строки можуть визначатися вказівкою на подію», можна погодитися лише з певною долею умовності. Більш правильним і таким, що забезпечить уніфікований підхід до розуміння розглядуваних категорій у вітчизняному законодавстві, буде таке формулювання ч. 1 ст. 115 КПК України: «Строки, встановлені цим Кодексом, обчислюються годинами, днями і місяцями. Граничний термін може визначатися як вказівка на подію».

Література

1. Фомін С. Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002. 207 с.
2. Заїка С. Строки у кримінальному процесі України в контексті європейських стандартів: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 271 с.
3. Маслов И. Актуальные проблемы правовой регламентации процессуальных сроков в досудебном производстве по уголовным делам: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Маслов Игорь Викторович. М., 2003. 175 с.
4. Коваленко Є. Кримінально-процесуальні строки при застосуванні заходів процесуального примусу: монографія / Є. Коваленко, Г. Коваленко. К.: Юрінком Інтер, 2010. 192 с.
5. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. К., 1999. Т. 3. 892 с.

6. Словарь русского языка: в 4 т. / под ред. А. Евгеньевой. 2-е изд., испр. и доп. М., 1981-1984. Т. 4. 1984. 702 с.
7. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка в 4 т. / В.И. Даль. М., 1989-1991. Т. 4. 1991. 555 с.
8. Ожегов С. Словарь русского языка; под ред. Н.Ю. Шведовой. 10-е изд., стереотип. М. Сов энциклопедия, 1973. 846 с.
9. Аскин Я. Проблема времени. Ее философское истолкование / Я.Ф. Аскин. М.: Мысль, 1966. 200 с.
10. Настольная книга следователя / Александров Г., Апурип А., Арзуманян Т., Арсеньев Б. и др.; Под общ. ред.: Сафонов Г.; Редкол.: Розенблит С., Тарасов-Родионов П., Шейнин Л. М.: Госюриздат, 1949. 879 с.
11. Коваленко Є. Кримінальний процес України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2004. 576 с.
12. Тertiшник В. Кримінальний процес України: підручник. 7-ме вид., доповн. і перероб. К.: Алерта, 2017. 840 с.
13. Оборотов І. Темпоральні грані права: Монографія. Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2009. 230 с.
14. Оборотов І. Темпоральні характеристики права: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Одеса., 2008. 20 с.
15. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003: за станом на 05.04.2017 р. № 1999-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012: за станом на 16.03.2017 р. № 1950-VIII. (6 файлів). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

*Пахлеванзаде Альборз,
аспірант кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*